

ABDÜLGANÎ EN-NABLUSÎ'YE GÖRE EF'ÂL-İ MÜKELLEFÎN*

Abdülganî en-NABLUSÎ**

Çeviren: Dr. Öğr. Üyesi Orazsahet ORAZOV***

[MEŞRU OLAN VE OLMAYAN FİİLLER]

Meşru, yani Allah Teâlâ'nın yerine getirmekle bizim için faydalı¹ kıldığı şer'î (ameller) dört çeşittir. Birincisi “farz”, ikincisi “vacip”, üçüncüsü “sünnet”, dördüncüsü “müstehaptır”. Bu dört (ameli) aynı şekilde meşru olan “mubah” takip etmektedir. Ancak mubahı, sadece işlemekle fayda (sevap) elde edilmez. Bunun yanı sıra niyet de olması gerekir.

Allah Teâlâ insanları mükellef olmanın getirdiği meşakkatten rahatlatmak için mubahı meşru kılmıştır. Böylece söz konusu dört ameli yapma konusunda insanlara bir dinçlik gelir ve bu dört amel korunmuş olur. Aynı şekilde farz vâciple, vâcip sünnetle, sünnet de müstehapla korunmaktadır. Şayet insanda tembellik meydana gelirse ilk başta en üst seviyede olanda değil de en aşağı seviyede olan amelde oluşur.

* Bu çalışma Hanefî âlimlerinden Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî'nin (ö. 1143/1731) *el-Cevheru'l-küllî şerhu Umdeti'l-musallî* adlı eserinin giriş bölümünde ele aldığı “Ef'âl-i mükellefin” konusunun tercümesidir. Tercümede, Abdülganî en-Nablusî'nin söz konusu eserinin, Muhammed Ahmed Metar Câsim ed-Delîmî tahkikli, Beyrut, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2007, (s. 140-148) baskısı esas alınmıştır.

Nablusî'nin *el-Cevheru'l-küllî şerhu Umdeti'l-musallî* adlı eseri, el-Keydânî diye meşhur olan Lütfullah en-Nesefî'nin (ö. 750/1349) *Fikhu'l-Keydânî* veya *Umdetü'l-musallî* adlı risalesinin şerhidir. *el-Cevheru'l-küllî*'de Nablusî, fîrû fîkh konularından Hanefî mezhebine göre namazın hükümleri konusunu ele almaktadır. Nablusî eserinde *Fikhu'l-Keydânî*'de özet bir şekilde ele alınan teklifi hükümler konusunu, özellikle Zeynüddîn İbn Nüceym (ö. 970/1563) ve babası İsmâil b. Abdülganî en-Nablusî'nin (ö. 1062/1652) görüşlerinden yararlanarak önemli izahlarda bulunmaktadır. Bu nedenle ef'âl-i mükellefin konusu Nablusî'nin getirmiş olduğu açıklamalarla beraber zenginleşerek ayrı bir öneme kavuşmuştur. Dolayısıyla *el-Cevheru'l-küllî*'nin ilgili kısmı, tarafımızdan yapılan bazı izahlarla beraber çevirisi yapılarak ilgilenenlere katkı sağlaması amaçlanmıştır.

** Abdülganî b. İsmâil b. Abdülganî b. İsmâil en-Nablusî, hicri 1050-1143 (miladi 1641-1731) yıllarında yaşamış, köklü bir ulemâ ailesine mensup fakihlerdendir. İrili ufaklı üç yüze yakın eser kaleme aldığı söylenen Nablusî, fîkhî konularda olduğu gibi tasavvuf, kelim, tefsir, edebiyat ve şiir alanlarında da eserler telif etmiştir. Dönemin önemli âlimlerinden ders almış olan Nablusî, bir yandan müderrislik yaparak birçok öğrenciyi hocalık yaparken, kısa bir zaman için de olsa müftülük görevinde de bulunmuştur. Bk. Nablusî, *el-Cevheru'l-küllî*, s. 25 vd.; Özel, “Nablusî, İsmâil b. Abdülganî”, *DİA*, XXXII, 268-270.

*** Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı, dostluk1991@gmail.com

1 “Bizim için faydalı kıldığı” diye çevirdiğimiz kelimenin Arapçası “للنفع” olup, hem dünya hem de ahirette fayda sağlayan anlamındadır.

Meşru olmayan ameller iki çeşittir. Birincisi haram kılınanlar, ikincisi mekruh olanlardır. Bu ikisinin ardından meşru bir ameli bozan/müfsid amel gelir. Burada müfsid, üçüncü bir nevi olarak görülmemiştir. Çünkü müfsid, bu iki türün dışına çıkmayıp bunlardan biri olmaktadır. Nitekim haram ve mekruh olmadan bir amelin müfsid olarak varlığı söz konusu değildir. (Yani bir amelin müfsid olması, o amelin haram veya mekruh olduğu anlamına gelmektedir). Dolayısıyla müfsid, haram ve mekruha tabi olmaktadır.

Zikredilen meşru ve gayri meşru fiillerin tamamı sekiz çeşittir. Mubah ve müfsidin ayrı türler olduğu anlaşılmasın diye bu ikisi diğer türlere dâhil edilmiştir. Çünkü bu ikisi diğer türlere tabidir. Sonra Keydânî sözü edilen konuları sıra ve önemine göre izah etmeye başlayarak şöyle demiştir:

[FARZ]

Farz, lügatte “Bir şeyi kesmek, ölçmek/değer biçmek, hurmanın bir türü ve vakit tayin etmek” anlamlarına gelmektedir. Şer‘î ıstılahta ise farz, “Kat‘î bir delil ile² yani delaleti kat‘î bir ayet veya sübutu kat‘î ve kat‘îye bir tekit olarak şüpheye mahal vermeyecek şekilde delaleti kat‘î bir hadisle, herhangi bir fazlalık ve eksiklik ihtimali taşımayan, mükellef kimselere lazım olan ve belirlenen bir hüküm” demektir. Bu tarifte kastedilen farz; itikâdî farzdır. Farz lafzı kullanıldığı zaman ilk akla gelen de budur. “Ameli farz” ise, yokluğu amelin sıhhatinin yokluğunu gerektiren şeydir. Örneğin vitir namazını kaçırdığını hatırlayan kimsenin kıldığı sabah namazı sahih olmaz.³ Başın dörtte birini meshetmek de böyledir.⁴ Müctehidler arasında ihtilaf konusu olan her farz, bu şekildedir. Amelî farzın hükmü, bu tür farzı kabul edenlere göre yapmakla sevap elde edilir, özürsüz bir şekilde terk etmekle de ceza gerekir. Fakat bunun inkâr edilmesiyle dinden çıkılmaz.

İtikâdî farzın hükmü ise, yapılan fiilden dolayı kıyamet günü Allah Teâlâ tarafından sevap verilmesidir. Yapılmamasını mubah kılan şer‘î bir özür olmaksızın veya yolculuk esnasında oruç tutmamak ve namazları kısaltmak gibi dinin vâcip kıldığı gereklilik olmaksızın terk etmek ise, aynı şekilde kıyamet gününde ceza-yı gerektirmesidir. Farz olduğunu inkâr etmek ise küfrü gerektirir. Aynı şekilde itikâdî farzı hafife almak da küfrü gerektirir. İbn Nüceym (ö. 970/1563) *Bahrur-*

2 Bir lafzın manaya delâleti, kat‘î ve zannî şeklinde ikiye ayrılmaktadır. “Kat‘î delâlet: başka bir anlama muhtemel olmaksızın tek bir manaya delâlet eden, zannî delâlet ise, birçok manaya delâlet eden lafız” demektir.

3 Bu konuyu şöyle izah etmek mümkündür. Sabah namazı itikaden ve amelen farzdır. Vitir namazı ise itikaden değil amelen farzdır. Dolayısıyla Ebû Hanîfe’ye göre nasıl ki yatsıyı kılmadan vitri kılanın vitri sahih değil ise, vakti içerisinde vitri kulmayanın, sabah namazının vakti girmiş olsa dahi farkında olup vitri kılmadan sabah namazını kılması sahih değildir. Tehânevî, *Keşşâfu ıstılâhâtî'l-fünûn ve'l-ulûm*, II, 269; Erdem, “Vitir Namazı”, *DİA*, XLIII, 112-113.

4 Yani başın dörtte biri kadar yer meshedilmeden alınan abdestle kılınan namaz sahih olmaz.

râik adlı eserinde “mürted” bahsinde şöyle demiştir: “Kaza etmeye niyet etmek-sizin kasten namazı terk eden ve farz oluşu hakkında ittifak edilen farzlar yani zikrettiğimiz gibi ameli değil, itikâdî farzlar konusunda azaplardan korkmayan kimse tekfir edilir.”⁵

[VÂCİP]

Vâcip, lügatte “Sabit olan veya titreyen” anlamına gelmektedir. Örneğin kuş kanat çarptığı/titrettiği zaman “وجب جناح الطائر/vecebe cenâhu't-tâir” denilir. Şer'î istilahta ise “Manaya delâleti kat'î olan âhâd hadis gibi hakkında bir şüphe bulunan, yani sübutu kat'î olmayan bir delil ile farzdan aşağı bir seviyede bağlayıcı olan hüküm” demektir.⁶ Bazen vâcibin tarifine şu ilave yapılmaktadır: “Vâcip; hakkında şüphe bulunan delilde kendisiyle birlikte ortak olan sünnet ve müstehabın çerçevesinin dışına çıkmasıyla beraber eksigi giderilen hükümdür.”⁷ Şöyle demek de mümkündür: “Sünnet ve müstehâb, “sebete” tabiri ile (farzdan aşağı bir seviyede bağlayıcı olan) vâcibin dışında kalmaktadırlar. Bu ifade ile de vâcibin tarifine herhangi ilave yapmaya gerek yoktur.”⁸

Vâcibin hükmü ise, amel edilmesi bakımından itikâdî farzın hükmü gibidir. Yani vâcip, zannî (bir delil) ile sabit olmasından dolayı itikâdî bakımından değil de yerine getirilmesi bakımından (itikâden farz gibi) sevap elde edilen bir hükümdür. Dolayısıyla itikâdî farzın aksine vâcip (bir ameli) inkâr eden tekfir edilmez. Vâcibi terk etmenin cezasına gelince, “itikâden (farz gibi) değildir” sözünün altına dâhil olması nedeniyle farzı terk etmek gibi (bir konumda) değildir. Ancak vâcibin terki nedeniyle cezaya uğramaktan korkulur.

5 İbn Nüceym, *Bahru'r-râik şerh Kenz'id-dekâik*, IV, 165.

6 Ancak burada sadece sübutu zannî ve manası kat'î olan haberle değil, kurban kesme ile ilgili ayetin (Kevser, 106/2) hükmü konusunda görüldüğü gibi, sübutu kat'î manası zannî olan nassta da söz konusu olmaktadır.

7 Metinde “eksigi giderilen” diye çevirdiğimiz ibarenin Arapçası “وينجبر بجابر” şeklinde olup, literal çevirisi “Onarıcı ile onarılabilen” anlamına gelmektedir. Konuyu bir örnek üzerinden şöyle açıklamak mümkündür. Mesela namazda vâcip olan bir fiilin yapılmaması durumunda namazla ilgili bir eksiklik ortaya çıkmakta, ancak sehiv secde ile eksiklik giderilerek/onarılarak namaz sıhhatli hale gelmektedir. Buna göre Nablusî'nin vâciple ilgili tarifi Keydânî'nin sözlerine yaptığı ilave ile şu şekilde olmaktadır: “Vâcip, hakkında bir şüphe bulunan yani sübutu kat'î olmayan bir delil ile farzdan aşağı bir seviyede bağlayıcı olan, kendisi ile ilgili meydana gelen eksikliği ortadan kaldıran durumla sıhhatli hale gelen bir hükümdür”.

8 Burada vâciple beraber diğer hükümlerin anlaşılması bakımından İbn Nüceym Sirâcüddin Ömer b. İbrâhîm'in (ö. 1005/1596) şu değerlendirmesini aktarmakta yarar vardır: “Sem'î deliller dört çeşittir. 1). Sübutu ve delaleti kat'î olanlar. Mütevâtir naslar böyledir. 2). Sübutu kat'î delaleti zannî olanlar. Tevile açık ayetler böyledir. 3). Sübutu zannî delaleti kat'î olanlar. Manaya delaleti kat'î olan haber-i vâhidler böyledir. 4). Hem sübutu hem de delaleti zannî olanlar. Âlimler birinci sıklıkla farzı ortaya koymuşlardır. İkinci ve üçüncü ile vâcibi, dördüncü ile sünnet ve müstehabı ortaya koymuşlardır”. İbn Nüceym, *en-Nehru'l-fâik şerhu Kenz'id-dekâik*, I, 24.

[SÜNNET]

Sünnet, lügatte hoşnut olunan olsun veya olmasın “yol” demektir. Şer‘î ıstılahta ise, “Peygamber aleyhisselâm’ın; ‘Benim ve benden sonraki Râşid Halifelerin yoluna uyun” diye buyurduğu gibi, Peygamber aleyhisselâm’ın veya dört halifeden birisinin bir veya iki kere bilerek terk etmiş olmakla beraber ayrılmadan devamlı yaptığı şey” anlamına gelmektedir. Bu aynı zamanda bazı kimselerin ‘hîn’ kelimesinin çoğulu olan “ehyânen/bazı zamanlarda terk etmiş olmakla beraber” sözünün manasını da izah etmektedir. Burada (bir veya iki kere ya da bazı zamanlarda) ‘terk etmekten’ açıkça anlaşılana ise üç kere terk etmek şeklindedir. Muhtemelen burada yapmanın yapmamaktan daha fazla olması kastedilmektedir. Bu ise (tarifte geçen) “devamlı yapmak/muvâzabe” anlamına gelmektedir.

Devamlı yapılan fiil anlamını taşıyan sünnetin hükmü, sünneti ikame etmek niyeti ile yerine getirmek sonucunda kıyamet günü sevap kazanmayı gerektirir. İbn Nüceym *el-Eşbâh* adlı eserinde abdestin niyeti hakkında şöyle demiştir: “Yüzü yıkamadan önceki sünnetlerin sevabına erişmek için, (abdestin) sünnetlerin başındaki sünnet olan elleri bileklere kadar yıkarken niyet etmek gerekmektedir”.¹⁰ İbn Nüceym’in bu sözünden sünnet olan bir fiilin sevabına ancak niyet edildiği takdirde erişileceği anlaşılmıştır.

Sünneti terk etmekten dolayı ise azarlamak (itâb) yani kınamak (levm) vardır. Bazı kitaplarda ise sünneti terk etmekten dolayı kesin olmamakla beraber, levme müstahak olunacağı söylenmiştir. Bunun böyle olduğu açıktır.¹¹ Nitekim farzı terk eden kimseye bile azap edilmesi kesin değildir. Ancak farzı terk eden kişi âsi/günahkâr olur. Âsi (olan kimsenin azap görmesi veya affedilmesi) ise yukarıda ifade edildiği üzere Allah’ın dilemesine bağlıdır. Farzı terkte durum böyleyse sünnette de kınama kesin değildir. Yani sevap her iki sünnet için vardır. Fakat kınama sadece sünnet-i hüdüda vardır.

Babam¹² –Allah kendisine rahmet eylesin– *Hâşiyetü’l-Dürer* adlı eserinde şöyle demiştir: “Sünnet iki çeşittir. (Birincisi) sünnet-i hüdüdır. Cihâd ve ezan gibi. Sünnet-i hüdü-i terk etmek kötü bir davranış sergilemek/günah kazanmak

9 İbn Mâce, “Mukaddime”, 42.

10 İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve’n-nezâir alâ mezhebi Ebi Hanîfe en-Nu’mân*, s. 37.

11 Yani kınamayı hak edecek duruma düşmekle beraber, kesin olarak azarlanacağını söylemek isabetli değildir.

12 Abdülğani en-Nablusî’nin babası Hanefî âlimlerden İsmâil b. Abdülğani b. İsmâil ed-Dımaşkı en-Nablusî (ö. 1062/1652) olup, önemli eserlerinin başında *el-İhkâm fi şerhi Düreri’l-hükkâm* adlı kitabı gelmektedir. Bk. Özen, “Nablusî, İsmâil b. Abdülğani”, *DİA*, XXXII, 270-271.

(isâet)¹³ anlamına gelmektedir. (İkincisi ise) sünnet-i zevâid'dir. Oturmak, ayağa kalkmak, elbise giymek gibi sünnetler olup, bunları terk etmek isâet'i gerektirmemektedir. Yani ibadet tarzında olanlar sünnet-i hüdü; elbise giymek, sağ el ile yemek, sağ ayakla girmek gibi âdet tarzında olanlar sünnet-i zevâid olmaktadır".¹⁴

[MÜSTEHAH]

Müstehab, lügatte "Sevilen iş/durum" demektir. Şöyle denilir: "O bana sevimli geliyor/استحبه" yani "O hoşuma gidiyor, seviyorum/أحبه". Şer'î ıstılahta ise, "Peygamber aleyhisselâm'ın arada bir yapıp, bazen terk ettiği, devamlı yapmadığı, terk etmesi yapmasından daha fazla olduğu şey" anlamına gelmektedir. Aynı şekilde birisi için sevimli hale getirilmiş olan ve Peygamber aleyhisselâm bir kere dahi yapmamış da olsa selefın hoş karşıladığı fiil için de "müstehab" kavramı kullanılmıştır. "Sâlif" kelimesinin çoğulu olan "Selef" kavramı sözlükte "Geçen" anlamına gelip, bundan Ebû Hanîfe ve arkadaşları gibi mütekaddimîn imamlarımız kastedilmiştir.

Babam (İsmâil en-Nablusî) –Allah rahmet eylesin– şöyle demiştir: "Bil ki, müstehab, sünnetten daha aşağı, edepten daha üstündür. Hanefî meşayihden bazıları edep ile müstehab arasında ayırım yapmamışlardır. Bazen de müstehab, sünnet anlamında kullanılmaktadır. Bu *Şerhu Dürreri'l-bihâr*'dan¹⁵ nakledilmiştir.

Müstehabın hükmü ise, yerine getirildiğinde sünnetten daha az bir derecede sevap elde edilmektedir. Sünnet-i hüdü'nın aksine terk edildiğinde azarlamayı yani kınamayı gerektirmemektedir. Sünnet-i zevâid de terk etmekle kınamayı gerektirmemesi hususunda müstehab gibidir. Burada muhtemelen babam –Allah rahmet eylesin– müstehabı sünnet anlamında kullanırken, sünnet-i hüdü-i değıl, sünnet-i zevâid-i kastetmiştir. Bunun böyle olduğu hususunda iyice düşün/teemmül et.

[MUBAH]

Mubah, lügatte "Yasaklanmamış demek olan câiz" anlamına gelmektedir. Şer'î ıstılahta ise, "Mükellef bir kulun yapıp yapmamada muhayyer kılındığı fiildir". Yani yapmakla sevap kazanmaz, terk etmekle de azarlanmaz. Şayet mubah bir

13 İsâet'in anlaşılması için zıddının "ihsân", isâet'le aynı kökten gelen "seyyie"nin zıddının da "hasene" kavramı olduğunu belirtmek mümkündür. Bk. Çağrıci, "Seyyie", *DİA*, XXXVII, 78.

14 Burada muhakkik Abdülganî en-Nablusî'nin aktardıklarına şöyle bir not düşmüştür: "Bir kısım sünnet vardır, onları terk eden fâsik, inkâr eden ise bidatçı olur. Bir kısım sünnet de vardır ki nafilerdir, onları terk eden fâsik olmaz, inkâr eden de bidatçı olmaz". Nablusî, *el-Cevheru'l-küllî*, s. 145.

15 Bedreddin el-Aynî'ye (ö. 855/1451) ait eserin tam adı *ed-Dürrerü'z-zâhire fi şerhi'l-Bihâri'z-zâhire* şeklindedir.

amelle Allah'a itaat etmeyi kastederse, amelinden dolayı değil, niyetinden dolayı sevap kazanır. Aynı şekilde mâsiyet mahiyetli bir niyetle mubah bir amel işlese, amelinden dolayı değil, niyetinden dolayı azarlanır.

Mubahın hükmü ise, yapmak ve terk etmekte sevabı ve azarlamayı gerektirmemesidir. Yani yapıp yapmama bakımından bir farkı yoktur.

[HARAM]

Haram/muharrem, lügatte “Haram kılınan, yani yasaklanan” anlamındadır. Şer‘î ıstılahta ise, “Şüpheye mahal vermeyecek şekilde yasaklandığına dair kat‘î bir delil ile hakkında nehiy/yasak sabit olan şey/hüküm” demektir. Keydânî'nin “Haram, hakkında mubah olduğunu gösteren karşıt bir delil olmaksızın (بلا معارض) yasaklanan, (Allah için terk etmekle sevap, yapmakla azap olunan, helal saymak küfrü gerektiren) bir hükümdür”¹⁶ şeklindeki sözünün anlamı da böyledir.¹⁷ Yukarıda farzla ilgili belirtilenlere benzer şekilde haramın iki çeşit olduğunu söylemek mümkündür: 1). Sadece kat‘î delil ile sabit olan, âlimlerin hakkında icma etmiş oldukları kat‘î haram. 2). Zannî delil ile sabit olan, âlimlerin hakkında ihtilaf etmiş oldukları zannî haram.

Haramın hükmü ise, yapmaya güç yetirdiği halde imtina edip, Allah'ın rızasını kazanmak veya azabından korkmaktan dolayı haram kılınan bir fiilden el çekerek terk etmekle sevabın elde edilmesidir. Haramı işlemeye imkân bulunmaması durumunda terk etmekten dolayı ise sevap yoktur. İbn Nüceym'in *el-Eşbâh*'ta zikrettiği gibi innîn/iktidarsız birisinin zina yapmamasından dolayı sevap yoktur. Ancak bir kimsenin nehyedilen şeyin sorumluluğundan kurtulması için –yine *el-Eşbâh*'ta zikredildiği üzere– yerine getirmek istediği farzın aksine niyet etmesine gerek yoktur, (neyhedilen fiili yapmaması yeterlidir). Tarifte geçen “Haram bir fiili yapmakla ahirette Allah tarafından azap vardır” sözünden, daha önce “bir özür durumu söz konusu olmaksızın kasten yapmakla” diye belirttiğimiz üzere “azaba müstahak olur” anlamı kastedilmiştir. Burada belirtilenlerin, kat‘î haram hakkında olduğu hususunda icma edilmiştir. Zannî haram hakkında ise (“azaba

16 Nablusî'nin eseri şerh çalışması olması hasebiyle asıl metin olan Keydânî'nin sözlerine kelime kelime veya yarım cümle şeklinde yer verilip izah edilmektedir. Nitekim metinden tam cümle kaydedilmeksizin bir kelime veya devam eden cümlelerin bir kısmı verilip konu izah edildikten sonra, ileride metinde peşinden gelen kelime veya cümle kaydedilip şerh edilmektedir. Bu ise çalışmada, yukarıdaki tarifte de görüldüğü üzere bazen cümlelerin tam anlam ifade etmesi veya ileride çevirisi yapılacak olan kısımların anlaşılır hale gelmesi için yer yer çeviride cümlelerin eklenmesine, takdim tehir yapılmasına, mezcedilmesine veya fuzuli olduğu düşünülen tekrarların çıkarılmasına neden olmuştur.

17 Burada Nablusî, Keydânî'nin “Karşıt delil olmaksızın” cümlesinden kastının, “Kat‘î delil ile sabit olan” anlamına geldiğini ifade etmiştir.

müstahak olacağını”) söyleyenlere göre böyledir. Âlimlerin üzerinde görüş birliğine vardıkları haramı inkâr eden, yani kat'î haramı helal sayan küfre düşmüş olur. Ancak zannî haramı helal sayan kimse tekfir edilmez.

[MEKRUH]

Mekruh, “sevilenin tersi” (ضد المحبوب) anlamına gelmektedir. Örneğin bir şeye rıza gösterilmediği zaman “O şeyi sevmedim” (كرهت الشيء) denilir. Şer'î istilahta ise, “Mekruh oluşuna sebebiyet veren arızı bir durumun bulunmasıyla hakkında nehyin/yasaklamanın sabit olduğu hükümdür” diye tarif edilmiştir. Bir fiilin hükümünün mubah veya haram oluşu konusunda iki delil çatıştığında, o fiilin yasak olduğunun kabul edilmesi neshi azaltmak/taklîl-i nesh¹⁸ için tercih edilir. Çünkü “Eşyada aslolan ibahadır”, “Tesis etmek, tekid etmekten hayırlıdır”.¹⁹

Mekruhun hükmü ise, yukarıda geçtiği üzere uzak durmak anlamına gelen Allah Teâlâ için terk etmekten dolayı sevap kazanmayı gerektirmesidir. Ancak bu haramı terk etmeye göre daha az sevabı gerektirir. Mekruh bir fiili işlemekten dolayı kıyamet günü Allah Teâlâ'nın azabından korkulur. Mekruhun delilindeki şüpheden dolayı, mekruh bir fiili helal kabul etmek küfrü gerektirmez.

Babam –Allah rahmet etsin– şöyle demiştir: Mekruh iki çeşittir: 1). Tenzîhen mekruh. Bu helale daha yakındır. 2). Tahrimen mekruh. Bu ise harama daha yakındır. İmâm Muhammed'e göre tahrimen mekruh, haram demektir. Ancak mekruh, farzın karşısındaki vâcib gibi olup, kat'î delil ile sabit değildir.²⁰ *et-Telvih* adlı eserde şöyle denilmektedir: “Helale daha yakın mekruh demek, bunu yapanın hiçbir şekilde azap olunmayacağı anlamına gelmektedir. Ancak tenzîhen mekruh-u terk eden az bir sevap kazanmış olur”.²¹

18 Taklîl-i nesh (nesih sayısının azaltılması) şöyle de izah edilebilir: Bir konunun helalliği (ibâha) veya haramlığı (tahrim) hususunda iki delil çatıştığı zaman, ihtiyaten haramlık tarafının ağır bastığı tercih edilir. Yani ibaha'yı ifade eden delil alındığında haramı ifade eden delil neshedilir. Fakat haramı ifade eden delil alındığında ibaha'yı ifade eden delil neshedilmez. Çünkü eşyada asıl olan ibahadadır. Dolayısıyla ibahayı ifade eden delil yeni bir hüküm koymamakta, fakat haramı ifade eden delil yeni bir hüküm koymaktadır. Bu yeni hüküm terk edildiği zaman ise nesih meydana gelmektedir. Ayrıca bk. Hamevî, *Gamzü-'uyûni'l-besâ'ir 'alâ mehâsini'l-Eşbâh ve'n-nezâir*, I, 336.

19 Arapçası “التأسيس خير (أولى) من التأكيد” diye tabir edilen metindeki fikhî kural, yaklaşık bir anlamla Türkçeye “(Maslahat icabı yeni hüküm) tesis etmek, eskiyi tekrarlarmaktan (tekid) daha hayırlıdır” şeklinde çevrilebilir. Söz konusu kuralın izahı için bk. Zühayli, *el-Kavâidü'l-fikhiyye ve tatbikâtühâ fi'l-mezhebi'l-erbaa*, I, 387-388; Akâyile, “Ka'idetü't-te'sis evlâ mine't-te'kid”, erişim: 25.8.2021. <https://ijas.psau.edu.sa/ar/research/1567331122>

20 Konu ile ilgili izah için bk. Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye bi şerhi'n-Nükâye*, III, 3.

21 Taftazânî, *Şerhu't-telvih ala't-Tavzih*, II, 253.

[MÜFSİD]

Müfsid, lügatte “İslah etmenin aksi olup, ifsat etmek/bozmak anlamına gelmektedir”. Şer’î istilahta ise, “Bozan/yıkan” (الناقض) anlamına gelmektedir. Nitekim maddi şeyler için şöyle denilir: “Duvarı yıktım, (نقضتُ الحائط) yani duvarın dizilişini bozdum”(أبطلتُ تأليف الحائط). *el-Meâni*²² adlı eserde ise: “Müfsid, meşru bir ameli istenilen durumdan dışarı çıkararak” şeklinde izah edilmiştir.

Muamelatin aksine, ibadetlerde “müfsid” ile “mübtil/ibtal eden” arasında fark yoktur.²³ Müfsidin hükmü ise, Allah Teâlâ’nın “Amellerinizi boşa çıkarmayınız”²⁴ buyurduğu üzere kasten yapmakla azaba müstahak olmaktır. Ancak cemaatle kılınan farz namaza yetişmede olduğu gibi tam bir şekilde eda etme kastıyla (tek başına kılınan namazı) bozma olduğunda böyle olmaz. Yani kasten olmaksızın sehven yapmakla azaba müstahak olunmaz.

Kaynakça

- Akâyile, Tefvik Abdurrahman, “Ka’idetü’t-te’sis evlâ mine’t-te’kid”, *Mecelletü’l-ulûmiş-şer’iyye ve’l-lügati’l-arabiyye*, erişim: 25.8.2021. <https://jias.psau.edu.sa/ar/research/1567331122>.
- Apaydın, H. Yunus, “Fesad”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 1995, XII, 417-421.
- Bardakoğlu, Ali, “Butlân”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 1992, XII, 476-478.
- Çağrı, Mustafa, “Seyyie”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2009, XXXVII, 78-79.
- Erdem, Sami, “Vitr Namazı”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, XXXIII, İstanbul 2013, 111-113.
- Hamevî, Ahmed b. Muhammed, *Gamzü-‘uyûni’l-besâ’ir alâ mehâsini’l-Eşbâh ve’n-nezâir*, Beyrut: Dâru Kütübî’l-İlmiyye, 1985, I-IV.
- Herevî, Ali el-Kârî, *Fethu bâbi’l-inâye bi şerhi’n-Nükâye*, Beyrut: Dâru’l-Erkâm, 1997, I-III.
- İbn Nüceym, Sirâcüddin Ömer b. İbrâhîm el-Mısırî, *en-Nehru’l-fâik şerh Kenzi’d-dekâik*, thk. Ahmed Azv, Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2002, I-III.
- İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrâhîm el-Mısırî, *Bahru’r-râik şerh Kenzi’d-dekâik*, Mısır: Dâru’l-Kütübî’l-Arabiyyeti’l-Kübrâ, ts, I-XII.
- İbn Nüceym, Zeynüddin, *el-Eşbâh ve’n-nezâir alâ mezhebi Ebi Hanîfe en-Nu’mân*, nşr. Zekeriyya Umeyrât, Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1999.
- Nablusî, Abdülğani, *el-Cevheru’l-küllî şerhu Umdeti’l-musallî*, thk. Muhammed Ahmed Metar Câsim ed-Delîmî, Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, 2007.
- Özen, Şükrü, “Nablusî, İsmâil b. Abdülğani” *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2006, XXXII, 270-271.
- Özel, Ahmet, “Nablusî, İsmâil b. Abdülğani”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: 2006, XXXII, 268-270.
- Taftazânî, Saduddin Mesud b. Ömer, *Şerhu’t-telvih ala’t-Tavzih*, Beyrut: Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, ts., I-II.
- Tehânevî, Muhammed b. Ali, *Keşşâf istilâhâti’l-fünûn ve’l-ulûm*, thk. Ali Dehrûc, Beyrut: Mektebetü Lüb-nan, 1996, I-II.
- Zühaylî, Muhammed Mustafa, *el-Kavâidü’l-fikhiyye ve tatbikâtühâ fi’l-mezhebi’l-erbaa*, Dımaşk: Dâru’l-Fikr, 2006, I-II.

22 Bu eser tespit edilememiştir.

23 Fasit ve batıl kavramları için bk. Apaydın, “Fesad”, *DİA*, XII, 417 vd.; Bardakoğlu, “Butlân”, *DİA*, VI, 476 vd.

24 Muhammed, 47/33.